

მადონა კოპალეიშვილი, ნელი მახვილაძე,
ემა პავლოვიჩი, ირინე ბედინაშვილი

სამეცნიერო-ტექნიკური ტერმინოლოგიური ლექსიკის სტანდარტიზაციის მდგომარეობა საქართველოში

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ტექნიკური ინსტიტუტისა და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის არნ. ჩიქო-ბავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ერთობლივი ძალისხმევით ქართულ ენაზე ითარგმნა და მცირე ტირაჟით გამოიცა **სამეცნიერო პუბლიკაციების საერთაშორისო ბაზების კლასიფიკატორები**. მასში განხილულია სამეცნიერო პუბლიკაციების მსოფლიოში აღიარებული რამდენიმე საერთაშორისო ბაზის (Web of Science – WoS, Scopus, Essential Science Indicatoris – ESI, OECD) საკლასიფიკაციო სქემები, თემატური რუბრიკების ჰარმონიზაციის საკითხები, შედგენილია კლასიფიკატორებში გამოყენებულ სამეცნიერო ტერმინთა ინგლისურ-ქართული ლექსიკონი (მახვილაძე..., 2017).

გამოცემაზე მუშაობისას გამოიკვეთა ის სირთულეები, რომლებიც თან ახლავს სამეცნიერო-ტექნიკური ქართულენოვანი ტერმინოლოგიის შექმნასა და დამკვიდრებას, მით უმეტეს, მაშინ, როცა ამ საქმიანობას არ არეგულირებს არცერთი სახელმწიფო უწყება.

უნივერსალური (მრავალთემატური) და სპეციალური (თემატური) სამეცნიერო-ტექნიკური ტერმინების სტანდარტიზაციის საკითხებზე მუშაობს რამდენიმე საერთაშორისო ორგანიზაცია და კომისია. ამათგან მნიშვნელოვანია იუნესკოს ტერმინოლოგიის საინფორმაციო ცენტრი INFOTERM-ი, სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაცია ISO, სამედიცინო ტერმინთა სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაცია IHTSDO და სხვ.

ეროვნული ტერმინოლოგიური პოლიტიკის ჩამოყალიბებული სისტემა ფუნქციონირებს მსოფლიოს ყველა განვითარებულ ქვეყანაში. ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა იმ ქვეყნების გამოცდილება, რომლებშიც წლების განმავლობაში სხვა, არაეროვნული ენა იყო დომინანტური (მაგ., შვედეთი). ამ ქვეყნებში მოქმედი სახელმწიფო ენის აქტი საფუძველს უყრის და განსაზღვრავს ენობრივი პოლიტიკის პრინციპებს, რომელთა ერთ-ერთი სპეციალური ნაწილია ტერმინოლოგიის საკითხი (თეთრაძე, 2016: 81-92).

სამეცნიერო ტერმინოლოგიის შექმნისა და უნიფიცირების მიზნით სპეციალური უწყებებია შექმნილი ყოფილი საბჭოთა კავშირის მრავალ ქვეყანაში, მათ შორისაა ლიტვური ენის სახელმწიფო კომისია, ლატვიის, მოლდოვას, ბელორუსიის, ყაზახეთის, ყირგიზეთის ეროვნულ მეცნიერებათა აკადემიებთან არსებული ტერმინოლოგიური კომისიები. ამ ქვეყნებში ფუნქციონირებს ათეულობით დარგობრივი ტერმინოლოგიური ცენტრი.

ტერმინოლოგიის ეროვნული ცენტრების მუშაობა შემდეგი ძირითადი მიმართულებებით მიმდინარეობს:

- სამთავრობო უწყებებისა და კერძო ორგანიზაციების ტერმინოლოგიური მომსახურება;
- ტერმინოლოგიური პროდუქციის (გლოსარიუმები, მონაცემთა ბაზები, კომპაქტდისკები) შექმნა;
- ეროვნულ ენაზე სამეცნიერო-ტექნიკური ტერმინოლოგიის შემუშავებისა და მოწესრიგების მეთოდური სახელმძღვანელოების შექმნა და დანერგვა;
- ტერმინოლოგიური ინფორმაციის შეგროვება და გადამუშავება;
- ტერმინთშემოქმედების საკითხებზე ლექციების, სემინარებისა და ტრენინგების ჩატარება;
- სხვა ენების ტერმინოლოგიის ინსტიტუტებთან თანამშრომლობა ეროვნულ და საერთაშორისო დონეზე;
- მონაწილეობის მიღება ტერმინოლოგიის სტანდარტიზაციის საქმეში;
- ტერმინოლოგიური ინფრასტრუქტურის დახვეწა, გაფართოება;
- ეროვნულ ენაზე ტერმინთა ბანკის შექმნა.

ტერმინოლოგიის ეროვნული ცენტრის რეკომენდაციები აუცილებლად შესასრულებელია სახელმწიფოს ყველა ორგანოს, საწარმოს, დაწესებულებისა და ორგანიზაციის მიერ.

ტერმინოლოგიური ცენტრის ფუნქციებს ადასრულებს უმაღლესი სამთავრობო ორგანიზაციები. მაგალითად, ლატვიაში ამ მიზნით ჩატარდა რიგი ღონისძიებები:

- მინისტრთა კაბინეტის გადაწყვეტილებით შეიქმნა ძირითადი სახელმწიფო ენის სერტიფიცირების კომისია, რომელმაც წარმართა ატესტაციის პროცესი ლატვიაში;

- მინისტრთა კაბინეტის გადაწყვეტილებით შეიქმნა სახელმწიფო ენის ინსპექცია, რომელიც აკონტროლებდა ენის კანონმდებლობას 2000 წლიდან სახელმწიფო ენის კანონისა და შესაბამისი მარეგულირებელი კანონმდებლობის ამოქმედების შემდეგ;
- მინისტრთა კაბინეტის გადაწყვეტილებით შეიქმნა პლენარული კომისია, რომელმაც ხელი შეუწყო ლატვიის კულტურული გარემოს სათანადო ადგილების ისტორიულად სწორი დასახელებების შენარჩუნებას, აღდგენასა და ზუსტ გამოყენებას;
- 2000 წლიდან ლატვიური ენის საექსპერტო კომისიაში შეიქმნა ადგილობრივი დასახელებების ქვეკომიტეტი;
- შეიქმნა ლატვიური ენის საექსპერტო კომიტეტი ლატვიის სალიტერატურო ენის შესწავლის, სტანდარტიზაციის, სახელმწიფო ენის განვითარებისა და ფუნქციონირების ხელშეწყობის მიზნით.

რა მდგომარეობა გვაქვს ამ მხრივ საქართველოში:

საქართველოს კანონი სახელმწიფო ენის შესახებ და საქართველოს ტერმინოლოგიური პოლიტიკა ვრცელადაა განხილული ენათმეცნიერების ინსტიტუტის გამოცემაში „ტერმინოლოგიის საკითხები“ (არაბული, 2016: 5-18). ეს კანონი, რომელიც საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებულია 2015 წლის 22 ივლისს (#4084-რს), ითვალისწინებს ენობრივი ნორმებისა და ტერმინოლოგიური სტანდარტების მოწესრიგებას. კანონის თანახმად, 2016 წლის 1 თებერვლამდე უნდა შექმნილიყო სახელმწიფო ენის დეპარტამენტი, ხოლო 2016 წლის 14 აპრილამდე დამტკიცებულიყო სახელმწიფო ენის ერთიანი პროგრამა და ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები და ტერმინოლოგიური სტანდარტები. სამწუხაროდ, არცერთი ამ დოკუმენტთანაა არ მიიღეს, ხოლო შეტანილი ცვლილებებით (23.03.2017) ყოველგვარი განმარტების გარეშე კანონის ამოქმედება გადაიდო 2017 წლის 1 ოქტომბრამდე. 2017 წლის ბოლოს ხსენებული კანონი უკვე შევიდა ძალაში და შეიქმნა სახელმწიფო ენის დეპარტამენტი.

საქართველოს მთავრობის 2017 წლის 11 დეკემბრის დადგენილებით (#540) დამტკიცდა საჯარო სამართლის იურიდიული პირის, სახელმწიფო ენის დეპარტამენტის დებულება, რომლის თანახმად მას ევალება ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების დადგენა და და-

მკვიდრება. დებულების ყველა მუხლი ძალაში შევიდა 2018 წლის 1 იანვრიდან.

სახელმწიფო ენის განვითარებისა და ტერმინოლოგიური ლექსიკის ჩამოყალიბებისადმი ამგვარი მიდგომის შედეგად მივიღეთ ოფიციალურ დოკუმენტებსა და სამეცნიერო პუბლიკაციებში გამოყენებულ ტერმინთა მიმართ დაუდევარი მოპყრობა – ერთი და იმავე მნიშვნელობის სიტყვის სხვადასხვა ტერმინით დამკვიდრების მცდელობა. ამის მაგალითები უხვად მოიპოვება საქართველოს საკანონმდებლო-ნორმატულ დოკუმენტებში, სამეცნიერო ჟურნალებში, სასკოლო სახელმძღვანელოებში, დარგობრივ ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში.

ქვემოთ მოცემულია ერთთა და იმავე დოკუმენტში, კერძოდ, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) სამეცნიერო დარგების კლასიფიკატორში (FOS) გამოყენებული ტერმინების ქართულენოვანი ვერსიები, რომლებიც გამოქვეყნებულია საქართველოს შოთა რუსთაველის ეროვნული ფონდის გვერდზე და საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის გამოცემაში „სამეცნიერო პუბლიკაციების საერთაშორისო ბაზების კლასიფიკატორები“:

კოდი	OECD Field of Science & Technology	საქართველოს შ. რუსთაველის ეროვნული ფონდი	სამეცნიერო პუბლიკაციების საერთაშორისო ბაზების კლასიფიკატორები
1.5.	Earth & related environmental sciences	დედამიწის და მათთან დაკავშირებული გარემოს შემსწავლელი მეცნიერებანი	დედამიწის შემსწავლელი მეცნიერებები და გარემოთმცოდნეობა
	Climatic research	კლიმატოლოგია	კლიმატის კვლევა
2.1.	Civil engineering	სამოქალაქო ინჟინერია	სამოქალაქო მშენებლობა
2.2.	Electrical engineering, electronic engineering, information engineering	ელექტროინჟინერია, ელექტრონული ინჟინერია, საინფორმაციო ინჟინერია	ელექტროტექნიკა, ელექტრონიკა, საინფორმაციო სისტემების ინჟინერია
2.3.	Aerospace engineering	საავიაციო ინჟინერია	ავიაკოსმოსური ინჟინერია

2.5.	Materials engineering Coating & films	მასალათა ტექნოლოგია დაფარვა და დასაფერი გარსები	მასალათმცოდნეობა საფარი მასალები და აფ- სკები
2.6.	Medical engineering	სამედიცინო ტექნოლოგია	სამედიცინო ტექნიკა
2.1 0	Nano-materials (production & properties)	ნანო-მასალები (პროდუქ- ცია და მახასიათებლები)	ნანომასალები (წარმოება და თვისებები)
3.2.	Critical care medicine & emergency medicine	კრიტიკული და გადაუდებ- ელი მედიცინა	კრიზისულ მდგომარეო- ბათა მედიცინა და გადა- უდებელი მედიცინა
3.3.	Nursing Nutrition, dietetics	ავადმყოფის მოვლა კვება და დიეტეტიკა	საექთნო საქმე კვება, დიეტოლოგია
3.4.	Medical biotechnology related ethics	ეთიკასთან დაკავშირებუ- ლი სამედიცინო ბიოტექ- ნოლოგიები	სამედიცინო ბიოტექნო- ლოგიების ეთიკა
4.1.	Fishery	მეთევზეობა	თევზჭერა
5.6.	Organisation theory	ორგანიზაციული თეორია	ორგანიზების თეორია
5.8.	Library science	საბიბლიოთეკო მეცნიერე- ბა	ბიბლიოთეკათმცოდნეო- ბა
6.2.	General language studies Specific literatures	ენების ზოგადი კვლევები ცალკეული ქვეყნების ლი- ტერატურა	ზოგადი ენათმეცნიერება ცალკეული ლიტერატურ- ული მიმდინარეობები

მოყვანილი მაგალითები ასახავს იმ ტერმინოლოგიურ განსხვავებებს, რომლებიც უხვადაა ამ დოკუმენტის ყველა მეცნიერული მიმართულების ქართულენოვან ვერსიებში. ზოგ შემთხვევაში ეს ვერსიები სინონიმური მნიშვნელობისა, ზოგჯერ კი (მაგ., **ცალკეული ქვეყნების ლიტერატურა და ცალკეული ლიტერატურული მიმდინარეობები**) ერთმანეთისგან სრულიად განსხვავებულ აზრს გამოხატავს. განსაკუთრებით საინტერესოა სიტყვა **ინჟინერიის** გამოყენება სხვადასხვა მნიშვნელობით, რომლებიც შეიძლება შეესაბამებოდეს ტერმინებს: **ტექნიკა, ტექნოლოგია, ინჟინერია** ან სხვ.

უაღრესად რთულია დარგობრივი ტერმინოლოგიური პროდუქციის შექმნაც. სურსათისა და სოფლის მეურნეობის საერთაშორისო ორგანიზაციასთან (FAO) შეთანხმებით ტექინფორმში იქმნება მრავ-

ვალენოვანი თეზაურუსის AGROVOC⁹-ის ქართულენოვანი ვერსია, რომელიც 40 ათასზე მეტ ტერმინს შეიცავს, ძირითადად ინგლისურ ენაზე. AGROVOC-ის საკვანძო სიტყვების დახმარებით ხდება ძიება ადგილობრივ და საერთაშორისო სისტემებსა და მონაცემთა ბაზებში. AGROVOC-ი სულ შეიცავს ტერმინებს 29 ენაზე, დღეისათვის განთავსებულია 3000 ქართული ტერმინი. გარდა სპეციფიკური დარგობრივი ტერმინების დადგენისა, საჭირო ხდება ქვეყნების, ქალაქების, უცხოური და საერთაშორისო ორგანიზაციების დასახელებების ქართულ ენაზე განთავსება ამ თეზაურუსში, რაც ოფიციალურად დადგენილი ტერმინის არსებობის გარეშე შეუძლებელია.

ქართულ ენაზე არსებობს ორიგინალური და სხვადასხვა ენიდან თარგმნილი ზოგადი და დარგობრივი სამეცნიერო-ტექნიკური ტერმინოლოგიური გამოცემა, ზოგი მათგანი განთავსებულია ინტერნეტში და ხელმისაწვდომია მომხმარებლისათვის. ელექტრონული გამოცემებიდან აღსანიშნავია ტექნიკური ტერმინოლოგიის ინგლისურ-ქართულ ლექსიკონი (18 ათასი სიტყვა), ინგლისურ-ქართული ბიოლოგიური ლექსიკონი (23000 ტერმინი), მეტალურგიული ტერმინების ლექსიკონი (18560 ტერმინი), ღვინის ლექსიკონი (ქართული, განმარტებითი) და სხვ.

დარგობრივი ტერმინოლოგიური გამოცემების შექმნაზე საქართველოში მუშაობს შესაბამისი კვლევითი ინსტიტუტები, არასამთავრობო ორგანიზაციები, საწარმოები, ფირმები, თუმცა სათუთა ამ პროდუქციის ხარისხიანობა ტერმინების სტანდარტულობის, ასახვის სისრულის, განახლების თვალსაზრისით. გარდა ამისა, რაც მთავარია, ტერმინოლოგიური საქმიანობა ხდება სრულიად ქაოსურად, ყოველგვარი პასუხისმგებლობის გარეშე. სახელმწიფო რეგულაციის პირობებში ტერმინთშემოქმედებამ უნდა შეიძინოს კუთვნილი მნიშვნელობა, სხვა მასშტაბები, ყურადღება და კონტროლი ქვეყნის ხელისუფლების მხრიდან. ამის მაგალითი ბევრია ტექნიკურად განვითარებულ მცირე ქვეყნებში, საჭიროა მათი გამოცდილების შესწავლა-გაზიარება.

ლიტერატურა

არაბული, 2016 – ა. არაბული, ტერმინოლოგიური პოლიტიკა და კანონი სახელმწიფო ენის შესახებ. *ტერმინოლოგიის საკითხები*, ტ. II.

თეთრაძე, 2016 – მ. თეთრაძე, შვედეთის ტერმინოლოგიური პოლიტიკა და ენობრივი დაგეგმარება. *ტერმინოლოგიის საკითხები*, ტ. II.

მახვილაძე..., 2017 – ნ. მახვილაძე, მ. კოპალეიშვილი, ლ. ჩობანიანი, თ. ჩუბინიშვილი, ი. ბედინაშვილი, ე. პავლოვიჩი, სამეცნიერო პუბლიკაციების საერთაშორისო ბაზების კლასიფიკატორები.

INFOTERM – International Information Centre for Terminology (Infoterm) <https://www.iso.org/organization/2973.html>

International Organization for Standardization: ISO. <https://www.iso.org/>

International Health Terminology Standards Development Organisation (IHTSDO).

https://en.wikipedia.org/wiki/International_Health_Terminology_Standards_Development_Organisation

„სახელმწიფო ენის შესახებ საქართველოს კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე“ საქართველოს კანონში ცვლილების შეტანის შესახებ. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3615786>

კლასიფიკატორი. შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდი. <http://www.rustaveli.org.ge/page/1016>

<http://artemide.art.uniroma2.it.8081/agrovoc/agrovoc/en>

ტექნიკური ტერმინოლოგიის ინგლისურ-ქართულ ლექსიკონი. <http://techdict.ge/ka>

ინგლისურ-ქართული ბიოლოგიური ლექსიკონი. <http://bio.dict.ge/ka>

მეტალურგიული ტერმინების ლექსიკონი (18560 ტერმინი). <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=index&d=15>

<http://ice.ge/of/>

ღვინის ლექსიკონი (ქართული, განმარტებითი). <http://www.marani.co/?site-lang=ka&site-path=useful/glossary/>

**Madona Kopaleishvili, Neli Makhviladze,
Ema Pavlovich, Irine Bedinashvili**

The Condition of Standardization of Scientific-Technical Vocabulary in Georgia

Summary

“The Classification Code of International Bases of Scientific Publications” was translated and published in a limited edition by the Institute Techniform at Georgian Technical University and Arn. Chikobava Institute of Linguistics at the Georgian National Academy of Sciences. When working on the publication the difficulties of creating and establishing Georgian scientific-technical terminology became apparent, especially when these activities are not regulated by any state agencies.

Several international organizations and commissions are working on the issues of standardization of scientific-technical terminology. Among them the UNESCO Information Centre of Terminology INFOTERM (founded in Vienna, 1971) is very important. The Organization of International Standardization ISO is working on developing standards of the scientific terminology.

As a result of the wrong approach to the development of the state language and the creation of the terminological vocabulary we have adopted an unprofessional attitude towards the terminology used in official documents and scientific literature – the attempt to establish one and the same concept with different terms. There are a number of such examples in the Georgian legislative-normative documents, scientific journals, school textbooks and specialized dictionaries.

The paper deals with the terminological differences that are found in the classification code of the scientific fields of the Organisation for Economic Co-operation and Development on the website of Shota Rustaveli National Science Foundation and the Georgian versions of the publications by Georgian Technical University. In some cases, this

difference is synonymous and sometimes it expresses quite different meanings.

In Georgia various research institutions, non-government organizations and firms are working on the terminological publications, however, the quality of this products in terms of the standardization, completeness and redevelopment of the terms is disputable. In addition, most importantly, the terminological work is being conducted chaotically, without any responsibilities. Under the terms of state regulations, the creation of terminology will be given its own value, importance, attention and will be controlled by the country's authorities. Technically developed small countries have the relevant experience and it is necessary to study and share it.